

het zielsbewegen doet zien, geheel anders dikwijls dan het verguldsel van den buitenkant en de uiterlijke statie. En dat alles is geen fantasie, maar uit oude brieven geputte werkelijkheid, die met groote zorg en uitgebreide kennis van zaken en toestanden is gerangschikt, bewerkt, belicht. 'Gebeuren is veelal gering, maar daar gaat het ook niet om: 'tis de analyse der verhoudingen, het ontleden der karakters, 'tis het leven zelf, dat de Auteur beschrijft. „Daarmee“, zegt Jer. de Vries in z'n voorwoord voor den bundel „Silhouetten“, „daarmee wordt de vertelling de kleine, eenvoudige, historische roman van ouderwetsche, deftige huishoudens op afgelegen huizen, die dommen achter hooge boomen in onbewogen grachten. De verhalen zijn bovendien geschreven in dien vlotten, aan gewilde en bestudeerde woordkeus vreemde stijl, die bij den inhoud past, den rustigen, vertrouwelijke stijl, waarin memoires en brieven geschreven zijn in den tijd, toen men nog schreef. Gij leest het, zooals ge een ouden brief zoudt lezen, vierkant Hollandsch papier, met de vrouwen in 't lang en overdwars, en 't gebroken lak, en het met veeren pen zwierig geschreven adres op den achterkant.... Al het materiaal uit de oude doos heeft de Auteur niet alleen voortdurend ter beschikking, maar het wordt gehanteerd met een gemak, alsof ze er bij was opgevoed.... Niets gezocht of gemaakt.... Zij draagt het oude goed met een gemak van iemand, die er in thuis hoort. Niets te veel, dat met nadruk op het ongewone de aandacht vestigt en de illusie breekt.... De personen letten niet op u, doen of ge er niet bij zijt en leven met hun kleeren en hun ziel hun eigen leven in de wereld, waartoe zij behoeven.... Het is een wereld, die voorbij is en die niemand met ernst terug verlangt. Maar zijn bekoring heeft hij.... Wij leven in een tijd, waarin men zijn kamers vol propst met oude kandelaars, lampjes, borden en allerlei goed en snuisterij, waarmee onze vaders leefden. Welnu, hier hebben onze liefhebbers iets van den ouden geest erbij.”

Aan deze karakteristiek kan, nu het gaat om een beeld van het werk der Schrijfster als geheel, nog één ding worden toegevoegd, belangrijk, omdat het zoo treffelijk spreekt van de fijne psyche, die dit werk kenmerkt. Het is de opmerking, dat in 't bijzonder de vrouwenfiguren in L. E.'s romans zoo zuiver zijn geteekend, zoo precies in het specifiek vrouwelijke uitkomen en met zooveel begrip meeleven in haar vreugde, maar vooral haar lijden zijn uitgebeeld. Men bezinne zich eens op z'n lectuur van deze mooie boeken en men zal overal en altijd die vrouwenfiguren vinden, veelsoortig in haar openbaring, maar altijd fijn geschilderd, de duidelijke scheppingen van een, die uit eigen vrouwelijke psyche schrijft. En vooral waar het geldt de tekening van lijdensgestalten, als de beide Fransche prinsessen uit „Mesdames“ of Elisabeth Colmabge, tintelt er diepe deernis, innig medegevoelen uit medelijden in het beeld, dat wordt ontworpen. Er zou metterdaad een rijke, psychologisch vormende studie te geven zijn over de vrouwenfiguur uit L. E.'s werk. En in zoo'n studie zou het zielebeeld van de Schrijfster zelf geheel zijn gegeven.

Zoo dan is de kunst, die L. E. ons heeft geschonken. Ze is fijn als oude broderie. De kleur is als die van oude prenten. Ze is rustig, als de statige huizen zelf, die droomend staan langs een oude gracht. Ze heeft niets van het gejaagde, het nooit-bevredigde van den modernen mensch, maar niettemin glinstert er in de zuivere menselijkheid. Er is geen sprake van al wat onzen tijd beweegt en beroert en toch doet ze nieuwe dingen zien, omdat ze velen een voorbijgegaan, maar onbekende wereld opent. Ze is tenslotte, maar zeker niet ten-minste, echt christelijke kunst, getuigend hier van diepe godsvrucht, elders van geloofsstrijd, soms van twijfel, vaak van de verzokerdheid in het vast vertrouwen. Ze is één groote les der historie, maar dan gegeven door een, die de geschiedenis en haar gebeuren, de menschen en hun bewegen, heeft gezien in het hogere licht, dat een leven bij Gods Woord over alle dingen glansen doet.

Daarom eeren we haar, die deze in den vollen zin schoone kunst heeft mogen geven en met dankbaarheid zullen we haar werk bewaren en aan onze jongeren voorhouden als mee van het allerbeste, dat christelijke literatuur heeft voortgebracht.

C. T.

Polemiek „De Rotterdammer“. I. Pluriformiteit.

Verleden week kon ik — gelijk gezegd — terwille van het register, niet ingaan op de artikelen, die „De Rott.“ gaf. Heilmelijk was ik daar blij om, omdat een week uitstel mij gewenscht leek. Ik had n.l. reeds verleden week getracht in de „Delfshavensche Kerkbode“ eenige zeer kromme dingen recht te zetten, en vooral den heer H.

Diemer publiek aangeboden, hetzij in zijn blad, hetzij in een ander, zakelijk antwoord te geven op een „vriendschappelijk“ zijnerzijds gestelde vraag over hetgeen z. i. het „hart der kwestie“ was, los van alle persoonlijkheden, en met volledige overname van elkaars artikel, voorzover het deze „vriendschappelijke“ en voorts het „hart der kwestie“ rakende vraag betrof. Ik hoopte, dat de heer Diemer toonen zou, niet door een gemakkelijk betoogje zich te laten omringen door een paar ja-knikkende lezers, wier brieven hij thans opneemt (van de brieven van tegen hem zeer opponeerende abonne's, die mij gedeeltelijk een afschrift zonden van hun missives, neemt de heer D. geen letter op, belaaa), maar nu eens mannelijk, degelijk, christelijk een zakelijk debat te openen met eerlijk weergegeven pro of contra.

Het mocht evenwel niet baten. Het gaat den heer Diemer nog steeds als enkele jaren geleden. Als hij zelf vriendschappelijke brieven schrijft, die hij — welk een administratie voor een groot blad — na een poosje „den vuurdood verwijst“, dan noemt hij, wat eerst een ernstig verzoek was (zoo ernstig, dat het gevaar van afwijzing hem een „o wai mir“ ontlokte) nu ineens „van weinig waarde“. Op gelijke wijze wordt thans zijn vriendschappelijke vraag om een ernstig antwoord inzake het hart der kwestie ineens genegeerd, nu het blijkt dat hij hebben kan wat hij wil.

Had de heer Diemer mijn aanbod voor objectief debat aangenomen, dan had ik veel onaangenaams kunnen terzijde laten (daarom was ik dan ook verleden week heimelijk blij met het gedwongen uitstel). Nu evenwel blijkt, dat de heer Diemer evenmin minderwaardige beschuldigingen terugnemen als zijn eigen populair gestelde vragen beantwoord wil zien, ben ik gedwongen, hier eenige scheeve dingen recht te zetten.

Om niet al te veel „lappen“ van „De Reformatie“ telkens te nemen, zal ik het antidotum in kleine doses geven; dat kan, omdat de heer D. blijkt, het bijl-tje neer te leggen, zoodat ik hem niet noodeloos ophoud. Nu de „Delfsh. Kb.“ een week vóór kwam, citeer ik gemakshalve daaruit. Enkele kleinigheden blijven weg, die voor onze lezers reeds besproken waren.

Voor ditmaal begin ik met het minst „nare“ deel van deze polemiek: de „hart-skwestie“ der pluriformiteit, die de heer D. wel aansnijden, doch niet oplossen wil:

Tot zoover had ik geschreven, toen het tweede artikel van den heer Diemer mij onder de oogen kwam. Dit vervolgstuk heeft de verdienste, dat het in anderen toonaard staat, maar voorts is zijn NUT nog disputabel.

Want in het tweede artikel wordt nu ineens een redeneering op touw gezet over de pluriformiteit der kerk; deze kwam reeds even om den hoek gluren in mijn bovenstaande verweer.

In dit tweede artikel zegt de heer D. weer, dat ik de discussie op zijpaden heb geleid. Ik ben zoo vrij, daar vriendschappelijk om te glimlachen, zoolang niet precies gezegd wordt, welke zijpaden dat zijn. Ik geloof van die uitstapjes niet veel; maar misschien zal de heer D. ze nog wel met klem van redenen aanwijzen.

Maar ik zou — niet om me te „wreken“ over zoo'n kleinigheid, doch alleen uit respect voor den heer D., die indertijd meent, nu het hart der kwestie te raken, willen zeggen, dat heel dit tweede artikel een flinke uitstap van de Rotterdammer is.

Hart der kwestie is niet anders dan: a. of „De Rotterdammer“ als interkerkelijk blad naar meer dan één kant probeeren moet, wat innerlijk tegenstrijdig is, en nog in debat is tusschen de Christelijke belijders, allen abonne's van het blad;

b. of mijn polemiek een hobby was dan wel een serieus bedoeld werk — op dat punt viel „De Rotterdammer“ mij aan, ik het blad niet; de ziel van den heer D. lag buiten mijn gezichtsveld.

Een debat nu over de pluriformiteit der kerk gaat buiten die twee punten volstrekt om.

Tenzij de heer Diemer meenen mocht, dat ik er nog nooit aan gedacht heb. Maar dat zal hij wel niet meenen. Hij moet dus onderstellen, dat ik in het bepaalde geval (Chr. Geref. Kerk) er anders over denk dan hij. Maar denken is geen kwestie van ziel.

Als de heer D. NU vroolijk en vrij over een interessante DOGMATISCHE kwestie gaat redeneeren, dan zeg ik eerst: pardon, u heeft geschreven over de ziel van K. S., die broeders wekelijks bestreed, zijn pen misbruikte en dat deed zonder zedelijken ernst; tenzij hobby's berijden als ernstig werk opgevat wordt — buiten de kinderkamer.

U hebt het conflict niet dogmatisch doch ethisch gesteld, anders niet. Was het maar dadelijk zakelijk-dogmatisch geweest!

Wie loopt hier op zijpaden??

Maar nog meer.

Elk debat over de pluriformiteit is hier te vroeg. Logica dwingt eerst de vraag te stellen: is er tusschen de Geref. Kerken en de Chr. Geref. Kerk pluriformiteit? Eerst als dat aangetoond is kan men praten over recht of onrecht van de problemstelling en over de consequenties van eenige oplossing van het probleem, stel, dat het in dien vorm aanvaard was.

Nu ligt hier een taak voor den heer Diemer allereerst, niet voor mij.

Ik heb nu ongeveer zeven jaar lang beredeneerd: tusschen de Chr. Geref. Kerk en de Geref. Kerken BESTAAT GEEN VEELVORMIGHEID (in den bovenbedoelden zin).

Gaat het nu aan, dat de heer Diemer, die over mijn 7-jarig betoog een zeer scherp ethisch oordeel gaf, en die het dus grondig moet overwogen hebben (anders is het spreken van wekelijksch misbruik van scherpsinnigheid ijdel gepraat), mij ineens vraagt: wilt u nu eens gaan praten over de consequenties der pluriformiteitsidee ten aanzien van de Chr. Geref. Kerk??

Laat de heer Diemer eerst eens gaan aanhooren, uit niets anders dan de wederzijdsche officiële belijdenisstukken, dat de Chr. Geref. Kerk andere „formen“ heeft dan de Geref. Kerken. Ik zie best kans, om als een vrouw van haar man wegloupt (of omgekeerd) een betoog te gaan houden over de pluriformiteit van het gezelschap-leven onder de sexen. Maar ik zou toch eerst moeten gaan praten over de huwelijkswet en vooraf nagaan, of mijn belooft het gestelde geval raakt. Zoo moest de heer Diemer eerst eens praten over de Geref. belijdenis (het interkerkelijk orgaan weet natuurlijk, dat ik een geloofsartikel belijdt, waarboven staat: dat ieder schuldig is zich bij de ware kerk te voegen). Voordat hij mij vragen stelt over mijn hem onbekende standpunt, moet hij beginnen met wat hij van mij weet. „De Rotterdammer“ behoeft het als blad met dat geloofsartikel niet eens te zijn, volstrekt niet; maar dient, voordat het een interkerkelijke polemiek beoordeelt op het punt der interkerkelijkheid (verder ging mijn eerste artikel ook niet; de rest was afweer) beginnen te rekenen met des gecritiseerden kerkelijke belijdenis. En dan komt daarna de kwestie, of de pluriformiteit der kerk hier te pas komt.

Ik kan den heer Diemer verzekeren, dat velen van zijn Chr. Geref. „vrienden“ — mits consequent — van deze zijn problemstelling ook niets moeten hebben, want die roepen ook hardop uit, dat wij tot de Chr. Geref. Kerk moeten komen. Ze schakelen ook de pluriformiteit uit bij de in geding zijnde punten.

Op hun standpunt volkomen terecht. En alleen daarom is de strijd de moeite waard en heeft hij raison. Zoo is dus vandaag de heer D. ook tegen de problemstelling zijner Chr. Geref. vrienden.

Gaarne wacht ik op de voorafgaande betoogen van den heer Diemer.

Evenwel, ik zie aankomen, dat de één of ander weer beweert: een debatershandigheidje.

Daarom sta hier het volgende.

Ik heb voor mijn lezers geen enkele behoefte, om eens te praten over de pluriformiteit in di concrete geval. Voor MIJN plezier begin ik er dus niet aan; ik heb ander werk dan repetitie van wat ook jongelingsverenigingen in haar bronzen hebben en ik zelf reeds herhaaldelijk besprak in 't kort.

Maar anderzijds wil ik met genoegen den heer Diemer te woord staan.

Indien deze er toe komen kan, enkele onjuiste-persoonlijke beschuldigingen terug te nemen en dus begint zijn „opponent“ serieus aan te nemen, wil ik, opdat niemand aan „handigheidjes“ denke, graag na beëindiging van het debat over de andere dingen, geheel afzonderlijk schrijven over die pluriformiteit.

Wil de heer D. in „De Rotterdammer“ de copie hebben, mij best; copie gratis. Wil hij in een ander blad mij laten schrijven, ook best. Maar omdat ik dan louter voor zijn plezier schrijf, moet hij mij dan beloven, mijn heele artikel in „De Rotterdammer“ over te nemen, voor zoover het de pluriformiteit raakt, onder belofte mijnerzijds, dat ik zijn artikel, voor zoover het de pluriformiteit raakt, eveneens onverkort, plaats in het blad, waarin ik het beantwoord.

Het woord is aan den heer Diemer.

Zou hij, om den ernst van een debat mogelijk te maken, dan eerst even willen zeggen, waar precies de door hem gegeven citaten uit Dr. Kuyper, Dr. Jansen, enz. te vinden zijn?

Een abonne van „De Rotterdammer“, die zich verbaasde over het geschrift van den directeur-hoofdredacteur, wijst mij erop, dat dezelfde ds. Jansen, van wien de heer Diemer in zijn „pluriformiteits-artikel een (niet nader aangewezen) citaat geeft, in het tweede deel van zijn artikel in de Chr. Encycl. (uitg. J. H. Kok) zeer scherp onderscheidt tusschen pluriformiteit en lichtvaardige scheuring. De heer Diemer moest dat gedeelte maar eens overnemen in zijn blad (deel IV, bl. 585, kolom 2, regel 19 v. b. en vervolgens). Uit respect voor zijn eigen bron, zijn eigen abonne, zijn eigen vragenstellende vriendschap.

Maar ik vrees. Hij laat liever zijn lezers de volksofvoeding in handen nemen, b.v. door mij publiek een jaargang van „Pniël“ te doen aanbieden ten geschenke. Blijkbaar begrijpen die lezers niet, dat men een ander standpunt hebben kan, dan „Pniël“, en zijn hoofdredacteur waardeerden. Dat de hoofdredacteur dier lezers dat niet begrijpt, dat is evenwel erger. Overigens stelle ik den heer Diemer plus zijn opvoedende lezers gerust: ik krijg „Pniël“ al gedurende eenige jaren ten geschenke..... van dr. Gunning, den hoofdredacteur zelf. Ze mogen daaruit leeren, dat men over de wegen der „Una sancta“ anders denken kan en toch elkaar persoonlijk kan waardeerden en als christen erkennen.

Maar dr. Gunning schrijft dan ook anders over personen dan de heer H. Diemer. Zijn polemiek is evenmin naar „Pniël's“ ziel, als de mijne in „Pniël's“ geest.